

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ 22 6 2021

ΘΕΜΑ Α1

Οργανισμός

Ιδρύθηκε τον Ιούλιο του 1914 στη Θεσσαλονίκη με σκοπό την άμεση περίθαλψη και στη συνέχεια την εγκατάσταση των προσφύγων που είχαν καταφύγει στην Ελλάδα σε εγκαταλελειμμένα τουρκικά και βουλγαρικά χωριά της Κεντρικής και Ανατολικής Μακεδονίας. Παρεχόταν συσσίτιο, προσωρινή στέγη και ιατρική περίθαλψη, μέχρι οι πρόσφυγες να βρουν εργασία ή να αποκτήσουν γεωργικό κλήρο.

«Σύμφωνο περί αμοιβαίας μεταναστεύσεως μεταξύ Ελλάδος και Βουλγαρίας» (1919)

Σύμφωνο συνημμένο στη συνθήκη του Νειγύ (1919) βάσει του οποίου αναχώρησαν από την Ελλάδα περίπου 50.000 Βούλγαροι και από τη Βουλγαρία περίπου 30.000 Έλληνες (περίπου 20.000 ακόμη Έλληνες είχαν μεταναστεύσει πριν από την υπογραφή της συνθήκης).

Συνθήκη Σεβρών (1920)

Η Συνθήκη των Σεβρών (10 Αυγούστου 1920) αποτέλεσε τη μεγαλύτερη διπλωματική επιτυχία της Ελλάδας (και δικαίωσε την τολμηρή πολιτική του Βενιζέλου), καθώς το όραμα της Μεγάλης Ιδέας για την «Ελλάδα των δύο ηπείρων και των πέντε θαλασσών» φαινόταν ότι γίνονταν πραγματικότητα. Μεταξύ άλλων η Συνθήκη όριζε ότι η περιοχή της Σμύρνης θα βρισκόταν υπό ελληνική διοίκηση και κατοχή για πέντε χρόνια. Ύστερα από την περίοδο αυτή θα μπορούσαν οι κάτοικοι με δημοψήφισμα να αποφασίσουν την προσάρτηση της περιοχής στην Ελλάδα.

ΘΕΜΑ Α2

- α. Σωστό
- β. Σωστό
- γ. Σωστό
- δ. Λάθος
- ε. Λάθος

ΘΕΜΑ Β1

Το Νοέμβριο του 1920 η φιλοσυμμαχική κυβέρνηση του Βενιζέλου έχασε τις εκλογές και την εξουσία ανέλαβαν τα φιλοβασιλικά κόμματα που έσπευσαν να επαναφέρουν τον ανεπιθύμητο στους Συμμάχους βασιλιά Κωνσταντίνο. Οι Σύμμαχοι, σε αντίποινα, έσπευσαν να αποσύρουν την κάλυψη του χαρτονομίσματος και έτσι, ένα σημαντικό τμήμα της νομισματικής κυκλοφορίας βρέθηκε χωρίς αντίκρυσμα. Επιπλέον, από το 1918 και μετά, ο κρατικός ισολογισμός έκλεινε με παθητικό, ενώ ταυτόχρονα η παρουσία στη Μικρά Ασία εξελίχθηκε σε σκληρό και δαπανηρό πόλεμο. Το Μάρτιο του 1922 τα δημοσιονομικά δεδομένα έφτασαν σε πλήρες αδιέξοδο, το οποίο αντιμετωπίστηκε με έναν απρόσμενο τρόπο. Λίγους μήνες πριν από την κατάρρευση του Ελληνικού Μετώπου στη Μικρά Ασία, η Κυβέρνηση προέβει σε ένα πρωτότυπο εσωτερικό αναγκαστικό δάνειο, με διχοτόμηση του χαρτονομίσματος. Το αριστερό τμήμα εξακολουθούσε να κυκλοφορεί στο 50% της αναγραφόμενης αξίας, ενώ το δεξιό ανταλλάχθηκε με ομολογίες του Δημοσίου. Η επιχείρηση στέφθηκε από επιτυχία, το κράτος απέκτησε 1.200.000.000 δραχμές και το πείραμα επαναλήφθηκε το 1926. Φυσικά, ο νομισματικός αυτός ελιγμός δεν στάθηκε ικανός να προλάβει τη Μικρασιατική καταστροφή και τις βαρύτατες συνέπειές της.

ΘΕΜΑ Β2

Οι διαφορές του αγροτικού προβλήματος στην Ελλάδα, σε σχέση με γειτονικές ή άλλες ευρωπαϊκές χώρες, οφείλονταν στις ιστορικές ιδιομορφίες της ελληνικής ανάπτυξης. Το ίδιο ισχύει και για το εργατικό κίνημα. Στο τέλος του 19ου αιώνα συναντάμε στην Ελλάδα σοσιαλιστικές ομάδες και εργατικές ομαδοποιήσεις. Η πολιτική και κοινωνική τους επιρροή ήταν σαφώς μικρότερη από εκείνη που άσκησαν αντίστοιχα κινήματα σε βιομηχανικές χώρες της Δύσης αλλά και σε βαλκανικές (π.χ. Βουλγαρία). Η απουσία μεγάλων σύγχρονων βιομηχανικών μονάδων οδήγησε σ' αυτήν την καθυστέρηση από κοινού με άλλους παράγοντες. Στα μεγάλα δημόσια έργα της περιόδου, σημαντικό ποσοστό του εργατικού δυναμικού προερχόταν από το εξωτερικό (στη διάνοιξη της διώρυγας της Κορίνθου εργάστηκαν πολλοί Ιταλοί) ή ήταν πρόσκαιρης, βραχύχρονης απασχόλησης. Πιο σταθερό εργατικό δυναμικό δούλευε στις μεταλλευτικές επιχειρήσεις, όπου και εκδηλώθηκαν οι πρώτες καθαρά εργατικές εξεγέρσεις (Λαύριο, 1896). Στον ιδεολογικό τομέα η επικράτηση της Μεγάλης Ιδέας εμπόδιζε

την ανάπτυξη και διάδοση ιδεολογιών με κοινωνικό και ταξικό περιεχόμενο. Η κατάσταση αυτή κράτησε ως το τέλος των Βαλκανικών πολέμων.

Στη διάρκεια του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου, οι πιέσεις που δέχτηκε η ελληνική κοινωνία, η εμπλοκή της σε διεθνείς υποθέσεις και ο αντίκτυπος της ρωσικής επανάστασης οδήγησαν το εργατικό και το σοσιαλιστικό κίνημα σε ταχύτατη ωρίμανση. Προς το τέλος του πολέμου ιδρύθηκε η Γενική Συνομοσπονδία Εργατών Ελλάδος (ΓΣΕΕ) που συμπεριέλαβε κλαδικά και τοπικά σωματεία, και το Σοσιαλιστικό Εργατικό Κόμμα της Ελλάδος (ΣΕΚΕ), που λίγο αργότερα προσχώρησε στην Τρίτη Κομμουνιστική Διεθνή και μετονομάστηκε σε Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδος.

ΘΕΜΑ Γ1

Οι συνέπειες της Μικρασιατικής καταστροφής ήταν επώδυνες για τη χώρα με κυριότερη αυτή της εκρίζωσης του ελληνικού μικρασιατικού στοιχείου από τις πατρογονικές εστίες του. Αυτή η μοιραία εξέλιξη αποτυπώθηκε σε μία διπλωματική πράξη στις αρχές του 1923.

α. Στις 24 Ιουλίου 1923 υπογράφηκε η Συνθήκη ειρήνης της Λοζάνης. Έξι μήνες πριν, στις 30 Ιανουαρίου 1923, είχε υπογραφεί η ελληνοτουρκική Σύμβαση, η οποία ρύθμιζε την ανταλλαγή των πληθυσμών μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας. Προβλεπόταν η υποχρεωτική ανταλλαγή μεταξύ των Ελλήνων ορθοδόξων κατοίκων της Τουρκίας και των Μουσουλμάνων κατοίκων της Ελλάδας. *Και η δευτερογενής πηγή από το έργο των Θάνου Μ. Βερέμη και Ιωάννη Κολιόπουλου, Νεότερη Ελλάδα επιβεβαιώνει την ανωτέρω ημερομηνία υπογραφής της Σύμβασης ανταλλαγής πληθυσμών με τον υποχρεωτικό της χαρακτήρα και με βασικό κριτήριο το θρήσκευμα. Ειδικότερα, θα μετακινούνταν καταναγκαστικά μουσουλμάνοι που μιλούσαν την ελληνική γλώσσα και ορθόδοξοι που μιλούσαν την τουρκική σε χώρες ασύμβατες προς τα ήθη και τη γλώσσα τους. Ο αριθμός των μετακινούμενων πολιτών ανερχόταν σε 585.000 μουσουλμάνους και 1.300.000 χριστιανούς.*

Η προαναφερθείσα ανταλλαγή θα ίσχυε τόσο γι' αυτούς που παρέμεναν στις εστίες τους, όσο και για εκείνους που είχαν ήδη καταφύγει στην ομόθρησκη χώρα. Μάλιστα, η ανταλλαγή ίσχυσε αναδρομικά για όλες τις μετακινήσεις που έγιναν από τη μέρα που κηρύχθηκε ο Α' Βαλκανικός πόλεμος (18 Οκτωβρίου 1912). Από την ανταλλαγή αυτή εξαιρέθηκαν οι Έλληνες ορθόδοξοι της Κωνσταντινούπολης, της Ίμβρου και της Τενέδου και οι Μουσουλμάνοι της Δυτικής Θράκης.

Οι ανταλλάξιμοι, σύμφωνα με τη σύμβαση ανταλλαγής, θα απέβαλαν την παλιά ιθαγένεια και θα αποκτούσαν την ιθαγένεια της χώρας στην οποία θα εγκαθίσταντο, αλλά και είχαν δικαίωμα να μεταφέρουν την κινητή περιουσία τους. Επιπλέον, είχαν δικαίωμα να πάρουν από το κράτος στο οποίο μετανάστευαν ως αποζημίωση περιουσία ίσης αξίας με την ακίνητη περιουσία που εγκατέλειπαν φεύγοντας και θα διευκολύνονταν στη μετακίνηση τους από τη Μικτή Επιτροπή Ανταλλαγής. (Με βάση το άρθρο 11 της Σύμβασης της Λοζάνης ιδρύθηκε η Μικτή Επιτροπή Ανταλλαγής με έδρα την Κωνσταντινούπολη. Την αποτελούσαν έντεκα μέλη (τέσσερις Έλληνες, τέσσερις Τούρκοι και τρία μέλη-πολίτες ουδέτερων κατά τον Α' Παγκόσμιο πόλεμο κρατών) με αρμοδιότητα τον καθορισμό του τρόπου μετανάστευσης των πληθυσμών και της εκτίμησης της ακίνητης περιουσίας των ανταλλαξίμων).

Η συμφωνία αυτή για ανταλλαγή πληθυσμών διέφερε από τις προηγούμενες. Καθιέρωνε για πρώτη φορά τη μαζική μετακίνηση πληθυσμών και είχε υποχρεωτικό χαρακτήρα, ενώ οι μέχρι τότε συμφωνίες προέβλεπαν εθελοντική μετανάστευση κατοίκων κάποιων επίμαχων περιοχών.

β. (Όταν έγινε γνωστή η υπογραφή της Σύμβασης και οι όροι της, οι πρόσφυγες που βρίσκονταν στην Ελλάδα αντέδρασαν έντονα. Σε όλες τις πόλεις της Ελλάδας συγκρότησαν συλλαλητήρια, διατρανώνοντας την απόφασή τους να εμποδίσουν την εφαρμογή της). Η πραγματικότητα όμως, όπως είχε διαμορφωθεί μετά την έξοδο χιλιάδων Ελλήνων από τις πατρογονικές εστίες τους και την άρνηση της Τουρκίας να δεχτεί την επιστροφή τους, ανάγκασε την ελληνική αντιπροσωπεία να συμφωνήσει. *Η δευτερογενής πηγή από το έργο του Γιώργου Μαυρογορδάτου σημειώνει ότι το φθινόπωρο του 1922 η χώρα μας, και όχι η Τουρκία, επειγόταν για τη σύναψη μίας συμφωνίας υποχρεωτικής ανταλλαγής πληθυσμών δεδομένου ότι η πλειονότητα των Μικρασιατών Ελλήνων είχε ήδη απομακρυνθεί από τα πάτρια εδάφη χωρίς δυνατότητα επαναπατριsmού. Με μία σχετική συμφωνία μπορούσαν να μετακινηθούν και οι εναπομείναντες πληθυσμοί. Μάλιστα, ο Μαυρογορδάτος υπογραμμίζει ότι την ίδια ώρα στην Ελλάδα βρίσκονταν περίπου μισό εκατομμύριο Μουσουλμάνοι οι οποίοι δεν ήταν εφικτό να αποχωρήσουν από τη χώρα χωρίς μία ανάλογη συμφωνία υποχρεωτικής ανταλλαγής, προκειμένου να αξιοποιηθούν τα ακίνητα περιουσιακά τους στοιχεία ως εφόδιο υποστήριξης των προσφυγικών ελληνικών πληθυσμών, μία εξέλιξη που τελικά έγινε πραγματικότητα.*

Εξάλλου η υπογραφή της Σύμβασης υποβοηθούσε τις βλέψεις των ηγετών των δύο χωρών (Βενιζέλου και Κεμάλ) για τη διασφάλιση και αναγνώριση των συνόρων τους, την επίτευξη ομοιογένειας και την απρόσκοπτη ενασχόληση με την εσωτερική μεταρρύθμιση και ανάπτυξη. *Αναλυτικότερα, στο κείμενο Β αποκρυσταλλώνεται η στρατηγική του Βενιζέλου όπως είχε φανερωθεί από το 1914 με την εθελοντική μετακίνηση πληθυσμών και την υποχρεωτική του 1923, αλλά και με τη συνθήκη του Νεϊγύ με τη*

Βουλγαρία το 1919. Ειδικότερα, συνίστατο στην υιοθέτηση της πρακτικής της ανταλλαγής πληθυσμών με θεσμικό τρόπο, ώστε να εμποδιστεί μία οδυνηρή για την ελληνική πλευρά εξέλιξη, που θα συνοψιζόταν σε έναν ολέθριο και ριζικό διωγμό των ελληνικών πληθυσμών.

Στο ίδιο μήκος κύματος και το κείμενο Γ από το έργο του Κωνσταντίνου Σβολόπουλου, Η ελληνική εξωτερική πολιτική αναδεικνύει το σκεπτικό του Βενιζέλου. Ειδικότερα, στο τηλεγράφημά του (13.10.1922) ο Κρητικός πολιτικός προς τον Φρίτζχοφ Νάνσεν, ειδικό απεσταλμένο επίτροπο της Κοινωνίας των Εθνών για την στήριξη των προσφύγων επισημαίνει την ανάγκη επίσπευσης των διαδικασιών οριστικοποίησης της ανταλλαγής πληθυσμών, εξέλιξης αναπόδραστης με βάση τη δεδηλωμένη πρόθεση της Τουρκίας, όπως αποτυπώθηκε ευκρινώς από τον υπουργό Εσωτερικών της για την απόφασή της να απομακρυνθούν οριστικά από την Τουρκία οι ελληνικοί πληθυσμοί. Υπό το πρίσμα αυτό θα κατέθετε την πρόταση περί της συμφωνίας υποχρεωτικής ανταλλαγής πληθυσμών στην επικείμενη συνδιάσκεψη. Ως εκ τούτου, επερχομένου του χειμώνα ο Βενιζέλος ζητεί την επείγουσα λήψη ανάλογης απόφασης, προ της υπογραφής της σύναψης συνθήκης ειρήνης, καθώς θα καθίστατο εν μέσω των χειμερινών καιρικών συνθηκών δυσκολότερη η κάλυψη των στεγαστικών και πρακτικών αναγκών των προσφύγων.

Εξάλλου, ο ίδιος ο Βενιζέλος, σύμφωνα με το κείμενο Α, προχωρεί σε μία δημόσια παραδοχή, το 1929, ενώπιον επιτροπής προσφύγων για το ευρύτερο πλαίσιο υπογραφής της σύμβασης ανταλλαγής ομολογώντας ότι η συμφωνία αυτή δεν αφορούσε εν τέλει στην ανταλλαγή των διαφορετικής εθνικότητας και θρησκείας πληθυσμιακών ομάδων και των αντίστοιχων περιουσιακών τους στοιχείων αλλά στην ουσία κατευθυνόταν στην προοπτική της απέλασης των Μουσουλμάνων από την Ελλάδα και της αποπομπής των Ελλήνων από την Τουρκία.

Σύμφωνη στα ανωτέρω ήταν και η Κοινωνία των Εθνών. Οι πρόσφυγες έμειναν με την πικρία ότι το δίκαιο και τα συμφέροντά τους θυσιάστηκαν στο βωμό των συμφερόντων του ελληνικού κράτους. Μία πραγματικότητα που ανταποκρίνεται στα συναισθήματα των προσφύγων αλλά δεν ακολουθεί κατ' ανάγκη τον ορθολογικό πλαίσιο λήψης των πολιτικών αποφάσεων.

Δ1. Στον ελληνικό χώρο, το πρόβλημα της έγγειας ιδιοκτησίας δεν γνώρισε τις εντάσεις που παρατηρήθηκαν σε άλλα ευρωπαϊκά ή βαλκανικά κράτη. Η προοδευτική διανομή των εθνικών γαιών που προέκυψαν από τον επαναστατικό αγώνα του 1821-1828 δημιούργησε πλήθος αγροτών με μικρές ή μεσαίες ιδιοκτησίες. Τα λίγα εναπομείναντα «τσιφλίκια» στην Αττική και την Εύβοια δεν προκαλούσαν ιδιαίτερο πρόβλημα.

α. Αργότερα όμως, η διεύρυνση του ελληνικού κράτους με τα Επτάνησα (1864), την Άρτα και τη Θεσσαλία (1881) έφερε στο προσκήνιο το ζήτημα της μεγάλης ιδιοκτησίας. Τα «τσιφλίκια» της Θεσσαλίας αγοράστηκαν από πλούσιους Έλληνες του εξωτερικού οι οποίοι διατήρησαν τον αναχρονιστικό θεσμό των κολίγων,. Σύμφωνα δε με το κείμενο Α από το έργο του Κωνσταντίνου Βεργόπουλου «Ο ανανεωμένος εθνισμός» Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, την περίοδο 1881-1895 αναδύθηκε το πρόβλημα της μεγαλοιδιοκτησίας στον ελληνικό χώρο με επίκεντρο τη Θεσσαλία και την Άρτα. Έως την περίοδο αυτή είχε εμποδιστεί από το ελληνικό κράτος η προοπτική της δημιουργίας μεγάλης ιδιοκτησίας γης αλλά και της διαμόρφωσης της κολληγοποίησης της παραγωγής με στόχο την προώθηση της της οικογενειακού τύπου μικροϊδιοκτησίας.

Παράλληλα, άσκησαν πολιτικές και κοινωνικές πιέσεις για να κερδοσκοπήσουν από την παραγωγή του σιταριού. Επιδίωξαν δηλαδή την επιβολή υψηλών δασμών στο εισαγόμενο από τη Ρωσία σιτάρι, ώστε να μπορούν να καθορίζουν όσο το δυνατόν υψηλότερες τιμές για το εγχώριο, προκαλώντας μάλιστα μερικές φορές και τεχνητές ελλείψεις.

β. Στα εδάφη της Θεσσαλίας, στα οποία κυριαρχούσε η μεγάλη ιδιοκτησία οι τρικουπικοί υποστήριζαν τους μεγαλογαιοκτήμονες, όπως επιβεβαιώνει και το κείμενο Α επισημαίνοντας την πρωταρχική εμφάνιση της υποστήριξης από την τρικουπική κυβέρνηση της συγκρότησης τάξης μεγαλογαιοκτημόνων, απόρροια της προέλευσης των νέων ιδιοκτητών γης στη Θεσσαλία και την Άρτα. Αυτοί ανήκαν στους Έλληνες ομογενείς χρηματιστές και όχι στην παλιά τάξη των προυχόντων και των κοτζαμπάσηδων. Ο Τρικούπης αναγκάστηκε να πλαισιώσει την προοπτική της τσιφλικοποίησης της θεσσαλικής γης σε νομικό, δικαστικό και οικονομικό επίπεδο με άξονα της πολιτικής του την ιδιότητα αυτών των ανθρώπων.

Από την άλλη πλευρά, οι δηλιγγιανικοί προσπάθησαν να χορηγήσουν γη στους αγρότες, χωρίς τελικά να το κατορθώσουν και έλαβαν κάποια μέτρα για η βελτίωση της θέσης τους. Στο κείμενο Β από το έργο του Hering, Τα πολιτικά κόμματα στην Ελλάδα, 1821- 1936, επικυρώνεται η τακτική αυτή του Δηλιγιάννη μέσα από την αναφορά στο νομοθετικό έργο για την παροχή γης, την ίδρυση ταμείων

αγροτικής πίστης και τη διαμόρφωση της σχέσης γαιοκτημόνων- καλλιεργητών. Την ενεργό αντίθεσή τους σε αυτές τις πρωτοβουλίες εξέφραζαν οι τσιφλικάδες και οι Τρικουπικοί.

Στην κατεύθυνση της υποστήριξης της τάξης των γαιοκτημόνων συντείνουν και οι πληροφορίες από το έργο του Σωκράτη Δ. Πετμεζά, «Αγροτική Οικονομία, Τα όρια του μοντέλου αγροτικής ανάπτυξης του 19^{ου} αιώνα», με την παρουσίαση της πολιτικής της συντηρητικής κυβέρνησης Θεοτόκη που με τον νόμο ΒΧΗ (9 Ιουλίου 1899) « Περὶ εξώσεως δυστροπούντων ενοικιαστών» έδωσε στους γαιοκτήμονες ένα βασικό όπλο στη χειραγώγηση των κολίγων. Στη συνέχεια η αύξηση των κοινωνικών αντιπαραθέσεων και η βελτίωση της θέσης των κολίγων και των αλληλέγγυών τους οδήγησε την επόμενη κυβέρνηση Θεοτόκη να προτείνει, το 1906, νέο νομοθετικό πλαίσιο δραστικού περιορισμού των δικαιωμάτων των κολίγων, ενέργεια που και πάλι δεν ικανοποίησε τους τσιφλικάδες και αποσύρθηκε.

Οι πρακτικές των μεγαλογαιοκτημόνων δημιούργησαν εντάσεις και οδήγησαν στην ψήφιση νόμων το 1907, οι οποίοι επέτρεπαν στην εκάστοτε ελληνική κυβέρνηση να απαλλοτριώνει μεγάλες ιδιοκτησίες, ώστε να μπορεί να τις διανέμει σε ακτήμονες.

Το ζήτημα των τσιφλικιών της Θεσσαλίας ήταν δυσεπίλυτο καθώς προσέκρουε στα αντικειμενικά συμφέροντα των μεγαλοϊδιοκτητών τους αλλά και στη διαφορετική οπτική γωνία των πολιτικών παρατάξεων.

ΤΟΜΕΑΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Χ. ΖΟΡΜΠΑΣ, Ο. ΠΑΠΑΠΟΣΤΟΛΟΥ

